

Aneta Stańko

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej SGGW w Warszawie

Poziom wydatków na edukację w krajach członkowskich Unii Europejskiej

Wstęp

W Strategii Lizbońskiej postawiono cel przed krajami członkowskimi Unii Europejskiej: stworzenie do 2010 r. najbardziej konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy. Filarami tej gospodarki mają być edukacja, nauka oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego¹.

Rada Europejska wielokrotnie podkreślała, że systemy edukacji i szkoleń pełnią zarówno rolę społeczną, jak i gospodarczą. Obejmują one wychowanie rodzinne, system szkolnictwa, kształcenie ustawiczne oraz wychowanie równoległe. Ich organizacja i poziom są czynnikami decydującymi o potencjale danego kraju w osiąganiu doskonałości, innowacyjności i konkurencyjności. Równocześnie są one integralną częścią społecznych aspektów rozwoju Europy, ponieważ pośredniczą w przekazywaniu wartości, takich jak solidarność, równość szans i aktywne miejsce w społeczeństwie, korzystnie wpływając zarazem na stopień demokratyzacji, środowisko, zdrowie obywateli, zmniejszenie poziomu przestępczości, a wszystko to oznacza lepszą jakość życia. Wszyscy obywatele powinni zdobywać i stale aktualizować i podnosić swoją wiedzę, umiejętności i kwalifikacje, co wymusza uczenie się przez całe życie. Pod uwagę powinno się brać również potrzeby osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Pozwoli to na zwiększenie aktywności ekonomicznej i wzrostu gospodarczego przy jednoczesnym zapewnieniu spójności społecznej.

Działania w ramach Strategii Lizbońskiej na rzecz edukacji koncentrują się na rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz na promowaniu kształcenia ustawicznego i nauczania odpowiednich kwalifikacji i umiejętności. W Unii Europejskiej nie występuje jednolity system edukacji. Każde państwo członkowskie samo ustala, w jaki sposób przebiega kształcenie obywateli. Różnice w organizacji systemów edukacji pomiędzy państwami członkowskimi UE w większości

¹The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe (2000), European Commission, DOC/00/7.

są uwarunkowane historycznie. W krajach Europy Zachodniej oraz Północnej reformy systemów edukacji zostały w pełni przeprowadzone, podczas gdy kraje Europy Środkowo-Wschodniej są dopiero w trakcie wprowadzania zmian. Jednak pomimo różnic globalizacja i wynikająca z niej rosnąca konkurencja światowa wskazują na konieczność zmian w programie modernizacji systemów edukacji w państwach członkowskich UE.

W odpowiedzi na postanowienie Rady Europejskiej, przyjęte na posiedzeniu lizbońskim w marcu 2000 r., Komisja Europejska przygotowała wstępny raport w sprawie przyszłych celów systemów edukacji, który konsultowano z państwami członkowskimi UE. Ostateczna wersja raportu została przyjęta przez Radę ds. Edukacji (składającą się z ministrów edukacji poszczególnych państw) i przekazana Radzie Europejskiej na posiedzeniu w Sztokholmie w marcu 2001 r. W raporcie wyznaczono następujące cele strategiczne zmian w systemie edukacji:

- poprawa ich jakości i efektywności,
- ułatwienie powszechnego dostępu do edukacji,
- otwarcie edukacji na środowisko i świat.

14 lutego 2002 r. Rada ds. Edukacji i Komisja Europejska przyjęły program „Edukacja i szkolenie 2010”. W dokumencie tym zawarto kluczowe zagadnienia, które należy uwzględnić w wymienionych celach strategicznych, a także w trzynastu celach szczegółowych, stanowiących ich elementy składowe. Program obejmuje różne czony systemu edukacji – od szkolnictwa podstawowego przez kształcenie zawodowe do szkolnictwa wyższego – ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia ustawicznego. Ustalono również wskaźniki i poziomy odniesienia (*benchmarks*)² jako miarę postępu w realizacji programu „Edukacja i szkolenie 2010”. Istnieje 29 wskaźników, które służą do monitorowania wyników i postępu systemów edukacji i szkoleń w Europie. Zostały one podzielone na 8 grup tematycznych, obejmujących:

- 1) nauczycieli i osoby prowadzące szkolenia,
- 2) umiejętności dla społeczeństwa wiedzy,
- 3) studia na kierunkach matematycznych, fizycznych i technicznych,
- 4) inwestycje w edukację i szkolenia,
- 5) otwarte środowisko do nauki,
- 6) uatrakcyjnienie kształcenia,
- 7) naukę języków obcych,
- 8) mobilność.

W ocenie postępu w realizacji programu „Edukacja i szkolenie 2010” w ramach tematu inwestycje w edukację i szkolenia bierze się pod uwagę następujące wskaźniki:

²Benchmarks – poziomy odniesienia, www.men.gov.pl

- wydatki publiczne na edukację jako procent PKB,
- wydatki prywatne na placówki edukacyjne jako procent PKB,
- procentowy udział wydatków przedsiębiorstw na kursy ustawicznego kształcenia zawodowego w łącznych kosztach pracy,
- łączne wydatki na edukację w przeliczeniu na 1 ucznia/studenta (w parytecie siły nabywczej), według poziomów edukacji,
- łączne wydatki na edukację w przeliczeniu na 1 ucznia/studenta (PKB na 1 mieszkańca).

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wybranych wskaźników inwestycji w edukację i szkolenia w krajach członkowskich Unii Europejskiej.

Poziom wykształcenia a sfera ubóstwa i stopa bezrobocia

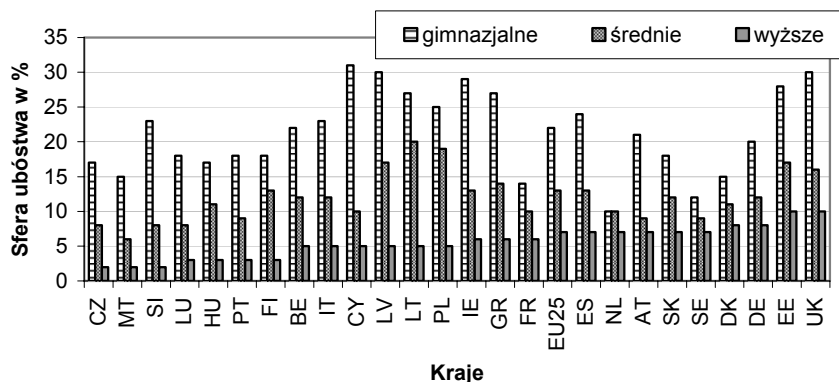
Wydatki na edukację przynoszą dobre efekty dla gospodarki oraz obywateli. Szacowany długoterminowy zysk powstały dzięki nakładom w jednym dodatkowym roku kształcenia w OECD wynosi od 3 do 6%³. Analiza przyczyn wzrostu gospodarczego wykazuje, że większa wydajność siły roboczej była źródłem co najmniej połowy wzrostu PKB na jednego mieszkańca w większości państw OECD w latach 1994–2004. Całość wzrostu wydajności nie wynika wyłącznie z kształcenia ludności, ale badania, w których umiejętność czytania i pisania uznano za miernik kapitału ludzkiego, wykazują, że w państwie, w którym poziom alfabetyzacji jest o 1% wyższy od międzynarodowej średniej, wydajność siły roboczej i PKB na jednego mieszkańca są wyższe odpowiednio o 2,5 i 1,5% od innych państw⁴.

Edukacja stanowi również dobrą inwestycję w rozwój jednostki. Wykształcenie wyższe na ogół powoduje wzrost dochodów osobistych. Zależność między poziomem wykształcenia a zasięgiem ubóstwa relatywnego we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej była w 2005 r. ujemna, tzn. wyższe wykształcenie generowało niższy wskaźnik zasięgu ubóstwa (rys. 1)⁵.

³Education at a Glance: OECD Indicators – 2006 Edition.

⁴Tamże.

⁵W artykule brano pod uwagę poziom wykształcenia według klasyfikacji ISCED (Międzynarodowa Standardyzowana Klasyfikacja Edukacji). Według tej klasyfikacji wykształcenie można podzielić na trzy poziomy: 1) co najwyżej gimnazjalne (ISCED 0–2), średnie (ISCED 3–4), wyższe (ISCED 5–6).

Rysunek 1

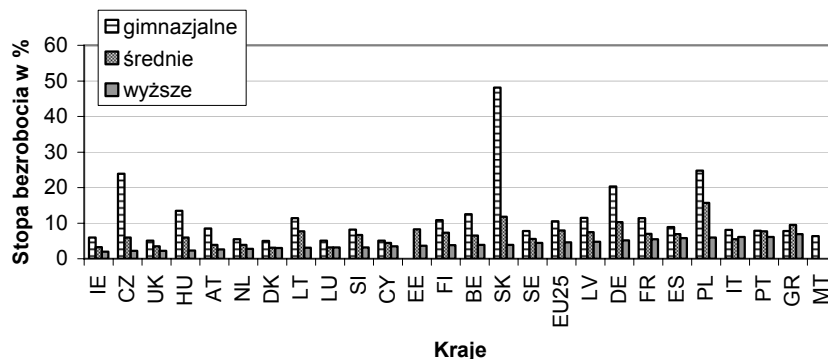
Zasięg ubóstwa relatywnego według poziomu wykształcenia osób w krajach członkowskich Unii Europejskiej w 2005 r. (w %)

Źródło: Eurostat 2005.

Wykształcenie wyższe praktycznie eliminowało zagrożenie deprivacją⁶ w Czechach, Luksemburgu na Malcie i Słowacji. W większości krajów stopa ubóstwa dla wykształconych na poziomie średnim znajdowała się poniżej średniej krajowej. Jednocześnie osoby mające co najwyżej wykształcenie gimnazjalne częściej były w sferze ubóstwa. W Czechach i na Cyprze wykształcenie na poziomie 0–2 według klasyfikacji ISCED powodowało prawie dwukrotnie większe zagrożenie ubóstwem od przeciętnej wśród ludności powyżej 18 lat. Odwrotna zależność między poziomem wykształcenia oraz zagrożeniem ubóstwem wynika przede wszystkim z faktu, że lepiej wykształcone osoby mają mniej problemów ze znalezieniem pracy, są zatrudniane na wyższych stanowiskach, co wpływa na ich wyższe dochody.

W 2005 r. we wszystkich krajach członkowskich UE zależność między stopą bezrobocia a poziomem wykształcenia jednostki była ujemna, tzn. osoby z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym charakteryzowały się wyższą stopą bezrobocia od tych z wykształceniem wyższym (rys. 2). Największą różnicę w stopie bezrobocia między osobami z różnym poziomem wykształcenia można było zaobserwować na Słowacji, Węgrzech, w Czechach, Niemczech oraz Polsce, natomiast najmniejsze – we Włoszech, w Grecji i Portugalii.

⁶Deprivacja – stan wywołany brakiem możliwości zaspokojenia istotnej potrzeby. Słownik języka polskiego (2007), PWN, Wydanie nowe, Warszawa.

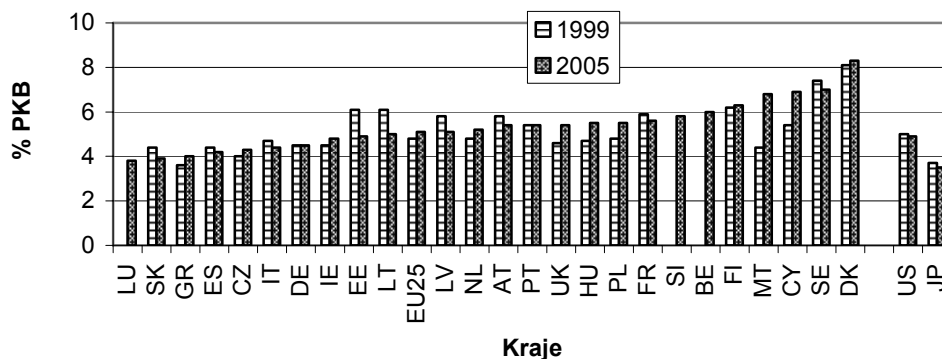
Rysunek 2

Stopa bezrobocia wśród osób w wieku 25–64 lata według poziomu wykształcenia w krajach członkowskich UE w 2005 r. (w %)

Źródło: Eurostat 2005.

Poziom wydatków na edukację

Jedną z wielkości służących monitorowaniu wyników i postępu w inwestowaniu w edukację i szkolenia w Europie stanowi wskaźnik wydatków publicznych na edukację i szkolenia jako procent PKB (rys. 3).

Rysunek 3

Publiczne wydatki na edukację i szkolenia jako procent PKB w krajach Unii Europejskiej oraz w Stanach Zjednoczonych i Japonii w 1999 i 2005 r.

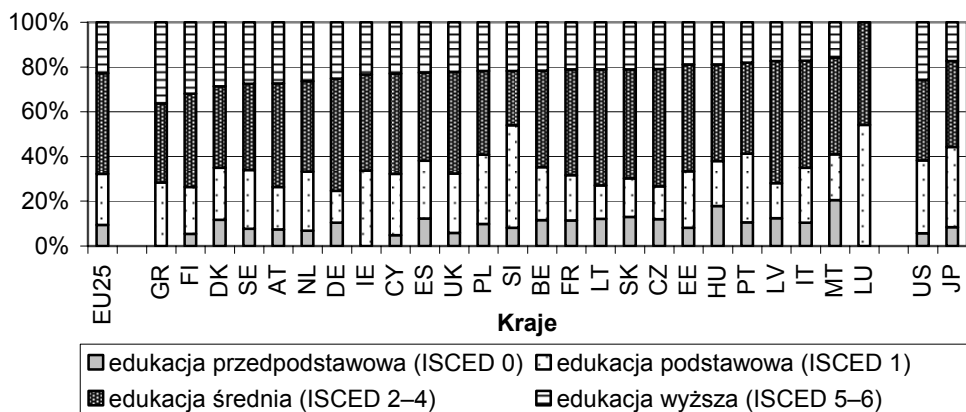
Źródło: Eurostat 1999 i 2005.

W 2005 r. przeciętne publiczne wydatki na edukację w UE25 wynosiły 5,1% PKB, ze znacznymi różnicami pomiędzy krajami członkowskimi. Państwa skandynawskie należały do grupy krajów o najwyższym wskaźniku: od 6,3% w Finlandii do 8,3% w Danii. Z kolei w Grecji i Słowacji wartość publicznych

wydatków na edukację osiągała w 2005 r. około 4% PKB. Wydatki publiczne na edukację w Luksemburgu nie obejmują wydatków na szkolnictwo wyższe, co powoduje, że omawiany wskaźnik dla tego kraju nie jest porównywalny z wartościami dla innych państw członkowskich UE. Porównując wartości wskaźnika w 1999 i 2005 r. można zauważyć, że największy wzrost wartości wydatków na edukację jako procent PKB osiągnęły Malta i Cypr, natomiast największy spadek – Estonia, Litwa oraz Łotwa. Polska w 2005 r. z wartością 5,5% znajdowała się powyżej średniej UE25, pamiętać jednak należy, że w bezwzględnych wartościach poziom PKB pomiędzy krajami członkowskimi bardzo się różni.

Do porównania przedstawiono również wartość wskaźnika w Stanach Zjednoczonych oraz Japonii. Wydatki na edukację i szkolenia jako procent PKB w Stanach Zjednoczonych były zbliżone do średniej z 25 państw członkowskich UE, natomiast w Japonii stanowiły w 2005 r. 3,5% PKB.

Struktura publicznych wydatków na edukację według poziomów kształcenia pokazuje, że w 2005 r. prawie we wszystkich krajach członkowskich UE największy udział stanowiły wydatki na kształcenie na poziomie średnim (rys. 4).

Rysunek 4

Struktura publicznych wydatków na edukację według poziomów kształcenia w krajach członkowskich Unii Europejskiej oraz w USA i Japonii w 2005 r. (w %)

Źródło: Eurostat 2005.

Wyjątkiem była Grecja, w której wydatki na kształcenie na poziomie wyższym były nieznacznie większe niż na poziomie średnim. Również w Luksemburgu i Słowenii największy udział w publicznych wydatkach na edukację stanowiły wydatki na kształcenie podstawowe.

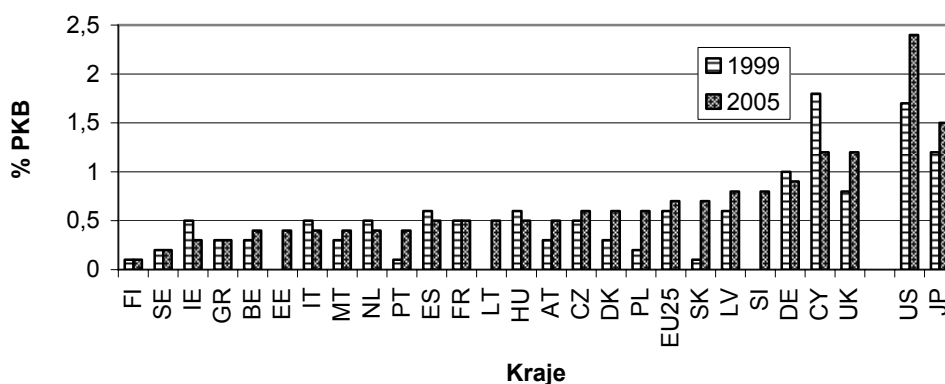
Pomimo tego, że środki publiczne stanowią w krajach UE główne źródło wspierania systemu edukacji, prywatne firmy również uczestniczą w wydatkach na edukację.

Studenci i ich rodziny dokonują płatności w instytucjach edukacyjnych nie tylko na naukę, ale również na usługi pomocnicze, takie jak zakwaterowanie oraz wyżywienie. Dodatkowo uczniowie nabywają inne dobra i usługi edukacyjne, do których należą: prywatne nauczanie/korepetycje, książki oraz mundurki szkolne. Przedsiębiorstwa prywatne, organizacje non profit oraz instytucje rynku pracy również dokonują płatności oraz transferów do instytucji edukacyjnych lub do uczniów – w formie finansowej pomocy. Wszystkie te wielkości obejmują prywatne środki na edukację.

Dane statystyczne dotyczące prywatnych wydatków na edukację są trudne do zebrania i dostępne tylko w kilku krajach. Dlatego do porównania pomiędzy krajami wielkości i różnic w nakładach na edukację bierze się pod uwagę wydatki tego sektora tylko na placówki edukacyjne.

W 2005 r. prywatne wydatki na placówki edukacyjne stanowiły średnio w Unii mniej niż 15% w stosunku do wydatków publicznych⁷, a w większości krajów członkowskich UE nie osiągnęły one 1% PKB (rys 5). Największy udział wydatków prywatnych podmiotów na placówki edukacyjne w PKB wystąpił w 2005 r. na Cyprze i Wielkiej Brytanii – ok. 1,2% PKB, a najniższy w Finlandii – 0,1% PKB.

Wartość tego wskaźnika, w przeciwieństwie do wydatków publicznych, znacznie różni Europę od Stanów Zjednoczonych oraz Japonii. Podczas gdy w Stanach Zjednoczonych wydatki instytucji prywatnych na placówki edukacyj-

Rysunek 5

Wydatki prywatne na placówki edukacyjne jako procent PKB w krajach członkowskich UE* oraz w Stanach Zjednoczonych i Japonii w 1999 i 2005 r.

* brak danych dla Luksemburga

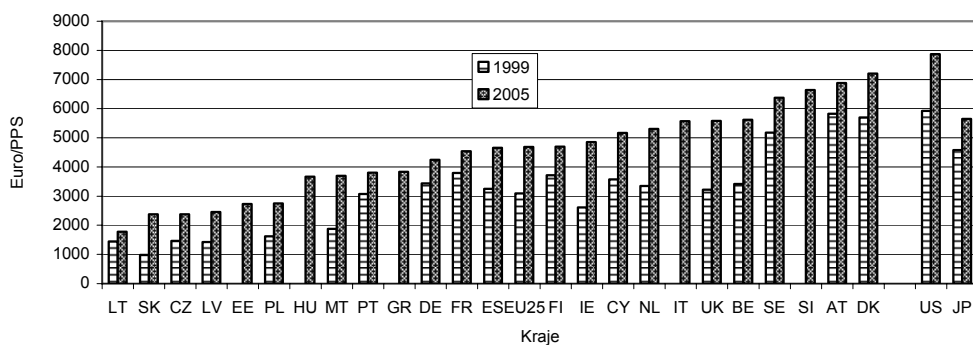
Źródło: Eurostat 1999 i 2005.

⁷Reis F. (2008), 5% of EU GDP is spend by governments on education, Population and social conditions, Statistics in focus, 117/2008, Eurostat.

ne stanowiły w 2005 r. 2,4% PKB, a w Japonii 1,5%, średnia dla UE25 wynosiła 0,7% do najwyższej wartości 1,2% w Wielkiej Brytanii (rys. 5).

Wydatki na edukację mierzone jako % PKB nie zawsze są miarodajnym wskaźnikiem finansowania kształcenia w danym kraju ze względu na fakt, że liczba uczniów/studentów może się różnić pomiędzy państwami członkowskimi.

W 2005 r. średnio w UE25 wydawano prawie 4700 euro w parycie siły nabywczej na jednego ucznia na poziomie podstawowym, przy czym największe wydatki wystąpiły w Danii oraz w Austrii – około 7 tys. euro/PPS, a najniższe na Litwie – niecałe 1800 euro/PPS (rys. 6). Porównując lata 1999 i 2005 największy, prawie dwukrotny wzrost wydatków na jednego ucznia na tym poziomie edukacji wystąpił w Słowacji oraz na Malcie, najmniejszy przyrost – o 20% – w Austrii i we Francji. Roczne wydatki na jednego ucznia kształconego na poziomie podstawowym w Polsce należały do jednych z najniższych wśród 25 państw członkowskich UE.

Rysunek 6

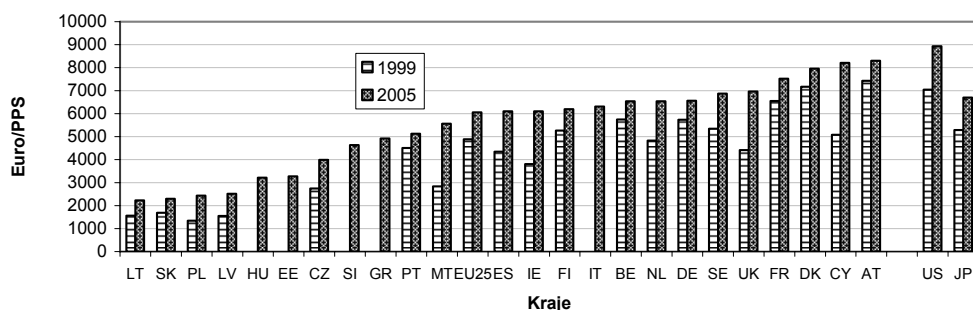
Wydatki na edukację na poziomie ISCED 1 w przeliczeniu na jednego ucznia w krajach członkowskich Unii Europejskiej* oraz w Stanach Zjednoczonych i Japonii w euro/PPS w 1999 i 2005 r.

*brak danych dla Luksemburga

Źródło: Eurostat 1999 i 2005.

Biorąc pod uwagę dane USA można zauważyć, że żaden kraj członkowski UE nie miał poziomu osiągniętego tam wskaźnika. Wydatki w Japonii były o 20% wyższe od średniej Unii.

W krajach członkowskich UE przeciętnie na jednego ucznia kształcącego się na poziomie średnim wydawano w 2005 r. 6 tys. euro w parycie siły nabywczej, co stanowiło niecałe 70% wydatków w Stanach Zjednoczonych oraz 90% wydatków ponoszonych w Japonii (rys. 7). Większość spośród 10 krajów członkowskich wstępujących do Wspólnoty w 2004 r. znajdowała się poniżej średniej w Unii, z wyjątkiem Cypru. W Austrii i na Cyprze wydatki na jednego ucznia szkoły średniej były około 3,5-krotnie wyższe od Litwy, Słowacji i Pol-

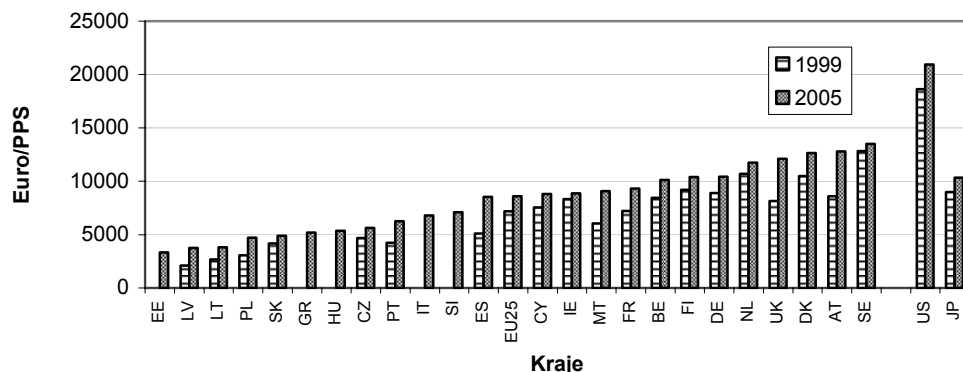
Rysunek 7

Wydatki na edukację na średnim poziomie kształcenia (ISCED 2–4) w przeliczeniu na jednego ucznia w krajach członkowskich UE oraz w USA i Japonii w 1999 i 2005 r. w euro/PPS

Źródło: Eurostat 1999 i 2005.

ski. Porównując lata 1999 i 2005 można zaobserwować, że największy wzrost tych wydatków występował w 10 krajach przyjętych do Wspólnoty w 2004 r., zwłaszcza na Malcie i w Polsce, jednak dystans do UE15 pozostawał znaczny.

Wydatki na edukację w przeliczeniu na studenta wyrażone w parytecie siły nabywczej euro były w 2005 r. najwyższe wśród 3 poziomów edukacji według ISCED we wszystkich krajach członkowskich UE (rys. 6, 7 i 8). Można przyjąć, że wydatki na ucznia/studenta w większości krajów członkowskich rosły wraz z poziomem kształcenia. Na studenta studiów wyższych wydawano średnio w krajach Unii Europejskiej w 2005 r. 8,6 tys. euro w parytecie siły nabywczej. W wielkości tych wydatków widać największą różnicę pomiędzy Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi. W Szwecji, kraju członkowskim UE o naj-

Rysunek 8

Wydatki na edukację na wyższym poziomie kształcenia (ISCED 5–6) w przeliczeniu na jednego studenta w krajach członkowskich UE oraz w USA i Japonii w 1999 i 2005 r. w Euro/PPS

Źródło: Eurostat 1999 i 2005.

wyższych omawianych wydatkach, wynosiły one 13,4 tys. euro na studenta, co stanowiło nieco ponad 60% wydatków w USA.

Większość krajów z grupy 10 nowych członków przyjętych do Wspólnoty w 2004 r. znajdowała się poniżej średniej Unii, podobnie jak Grecja, Portugalia, Włochy i Hiszpania – w „starych” krajach członkowskich.

Inwestycje w edukację i szkolenia nie są jedynym elementem służącym zwiększaniu efektywności kształcenia. Ważna jest również jakość kształcenia, szeroka dostępność usług edukacyjnych oraz powiązanie szkolnictwa wyższego z praktyką. Inwestowanie w edukację i szkolenia powinny poprzedzać reforma systemu kształcenia oraz stałe tworzenie warunków rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy można sformułować następujące wnioski:

1. Poziom wykształcenia jednostki powoduje zróżnicowanie jej sytuacji na rynku pracy oraz sytuacji dochodowej; stopa bezrobocia oraz stopa ubóstwa we wszystkich krajach członkowskich UE była najniższa wśród osób legitymujących się wykształceniem wyższym; inwestowanie w edukację jest zatem częścią polityki rynku pracy oraz przeciwdziałania ubóstwu.
2. Publiczne wydatki na edukację i szkolenia w krajach Unii Europejskiej były zróżnicowane pomiędzy poszczególnymi krajami członkowskimi i stanowiły średnio 5% PKB, podobnie jak w USA; w wydatkach w wymiarze bezwzględnym widać jeszcze większe zróżnicowanie pomiędzy państwami członkowskimi UE.
3. Prawie we wszystkich krajach członkowskich UE największy udział w publicznych wydatkach na edukację stanowiły wydatki na kształcenie na poziomie średnim.
4. W krajach członkowskich UE prywatne środki wspierania edukacji nie odgrywają dużej roli, w przeciwieństwie do USA czy Japonii.
5. W przeliczeniu na jednego ucznia/studenta we wszystkich krajach członkowskich największe wydatki ponoszono na kształcenie na poziomie wyższym. W 2005 r. średnio w UE25 wydawano w parytecie siły nabywczej 8,6 tys. euro. Na wszystkich poziomach edukacji wydatki przypadające na jednego ucznia/studenta w krajach Unii Europejskiej były niższe od USA, a największa różnica wystąpiła na poziomie wyższym.

Literatura

- The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe (2000), European Commission, DOC/00/7.
- Education at a Glance: OECD Indicators – 2006 Edition.
- REIS F. (2008), 5% of EU GDP is spend by governments on education, Population and social conditions, Statistics in focus, 117/2008, Eurostat.
- Słownik języka polskiego (2007), PWN, Wydanie nowe, Warszawa.
- Spójne ramy wskaźników i poziomów odniesienia dla potrzeb monitorowania postępów realizacji celów lizbońskich w dziedzinie kształcenia i szkoleń (2007), Komunikat Komisji, Komisja Wspólnot Europejskich.

The Level of Education Expenditure in the European Union Member States

Abstract

The aim of the paper was the analysis of expenditure on education in the EU member states. The education level differentiates status on labour market and may influence on households' incomes. Most of the education expenditure in the EU member states comes from public funds. An average expenditure per pupil/student contrasted Europe with the US. Overall, for the entire EU, expenditure per student was less than 40% of what the US spent per student in 2005 in tertiary education.

